

Stalbranden en andere calamiteiten/ ongelukken met landbouwhuisdieren

November 2019

Dit document is opgesteld vóór dierenartsen landbouwhuisdieren dóór
dierenartsen landbouwhuisdieren.

Aanleiding was de al langer aanwezige vraag in het veld om een document te hebben waarmee vooral practici zich kunnen voorbereiden op een stalbrand en of calamiteit met landbouwhuisdieren.

Dank

De dierenartsen die hebben meegeholpen aan het opstellen van dit document zijn allen ervaringsdeskundigen. Zij hebben allemaal minstens één keer een stalbrand en/of een calamiteit meegemaakt of zijn anderszins professioneel hierbij betrokken (geweest).

Zij hebben allen belangeloos meegewerkt en we zijn dan ook grote dank verschuldigd aan deze collega's uit de commissie 'Stalbranden en andere calamiteiten met landbouwhuisdieren': Albert Vink, Bulle Koster, Erwin Hoogland, Iris Kolkman, Monique van der Zanden, Paul Bollen, Rozan van Rossum en Wilco Boet.

Daarnaast is onze dank verschuldigd aan alle collega's die zijdelings hebben meegekeken en inbreng hebben geleverd én de mensen van de Veiligheidsregio Groningen (Anet Idsinga en Sietse Smit) en Brandweer Amsterdam Amstelland (Jetty Middelkoop), die vanuit hun hoek hun bijdrage hebben geleverd.

Opbouw

Dit document is opgebouwd uit 2 delen:

1. Een korte samenvatting van één pagina met de hoofdpunten
2. Een uitgebreidere beschrijving met achtergrondinformatie per onderdeel

SAMENVATTING

Algemeen

- Bespreek dit document op de praktijk.
- Verschillende diersoorten vereisen een andere aanpak, denk vooraf vooral ook na over de te kiezen methode voor euthanasie.

Telefonische melding

- Eén dierenarts gaat ter plaatse de situatie inschatten.

Ter plaatse

- Auto parkeren zodat deze niet in de weg staat (en vergeet deze niet af te sluiten).
- Melden bij de brandweer = Officier van Dienst (OVD) en herkenbaar aan een oranje schouderstuk. De brandweer is dus je opdrachtgever (hoewel de boer betaalt...).
 - Denk altijd eerst aan je eigen gezondheid en ga NOOIT zonder toestemming van/ zonder begeleiding van de brandweer de stal in (je kunt schadelijke stoffen niet altijd ruiken/zien).
- Maak een inschatting van wat of wie er verder nodig is om veterinaire op te schalen:
 - Materialen
 - Alternatieve huisvesting en vervoer
 - Extra handen van collega's voor veterinaire handelingen (niet veterinaire handelingen kunnen immers worden uitgevoerd door niet-dierenartsen)

De dieren - Voor dit stuk zijn wij als dierenarts verantwoordelijk!

- Beoordelen en direct besluiten over euthanasie of transport
- Euthanasie:
 - Nooit alleen, vraag assistentie die capabel is om een dier te fixeren
 - Buiten het zicht van omstanders (niet altijd mogelijk, maar absoluut het streven)
 - Houdt rekening met het feit dat het euthanaseren van dieren voor hulpverleners best schokkend kan zijn, helemaal als zij net met veel moeite deze dieren hebben 'gered'.
- Transport:
 - Beoordelen of behandeling van stress noodzakelijk is (denk aan aspirine, NSAIDs, etc)
 - Diezelfde dag nog, of in ieder geval de volgende dag deze dieren beoordelen
 - Dag(en) daarna dieren nogmaals beoordelen

Nazorg

- Wees kritisch ten aanzien van je eigen gezondheid in de eerste uren en dagen na de brand.
- Volgende dag direct alle dierenartsen en assistentes bijpraten over wat er is gebeurd.
- Houdt zowel betrokken collega's als de veehouder in de gaten. Geen last hebben van zo'n calamiteit, of zeggen dat dat zo is, is niet normaal.
- Praktijk doet GEEN mededelingen over de brand of de afwikkeling daarvan.
 - Maak iemand woordvoerder namens de praktijk die dat (GEEN mededelingen...) communiceert.
 - Doe geen uitspraken over de oorzaak van de brand, verwijst altijd naar de woordvoerder van de brandweer.
- Evaluatie met brandweer, dierenarts en veehouder is mogelijk. Dit kun je als dierenarts voorstellen.
- Bijwonen van gesprekken met verzekering wordt vaak gewaardeerd.

Achtergrondinformatie, per onderdeel

- Betrokken partijen
- Voorbereiding
- Inzet
- Nazorg

BETROKKEN PARTIJEN

- Politie
- Brandweer
- Dierenarts
- Veehouder of chauffeur vervoersbedrijf

- Media
- Omstanders

Verantwoordelijkheden

Politie

- Regelt de zaken die indirect met de brand of het ongeluk te maken hebben (veiligheid omstanders, wegen afsluiten, mensen op afstand houden).
- Daarnaast verzamelen zij gegevens om een rapport op te kunnen stellen van het gebeurde.

Brandweer

- De officier van dienst is het hoofd en de persoon die alles en iedereen aanstuurt. Alle overleg vindt dus plaats met deze persoon.
 - De leidinggevende van een tankautospuiter is de bevelvoerder. De bevelvoerder is herkenbaar aan een rood schouderstuk of hesje.
 - Bij de inzet van meer tankautospuiten komt de officier van dienst. Bij een stalbrand zullen per definitie meerdere tankautospuiten worden ingezet en is de OvD dus het eerste aanspreekpunt voor bijvoorbeeld een dierenarts.
- De officier van dienst is te herkennen aan de oranje schouderstukken of jas met OvD erop.
- De OvD kan zich laten ondersteunen door een adviseur gevaarlijke stoffen (AGS). Deze adviseert m.b.t. de eventuele aanwezigheid van asbest en heeft meer meetmiddelen ter beschikking dan de reguliere brandweereenheden. De AGS adviseert de brandweereenheden over de benodigde persoonlijke beschermingsmiddelen. Het is altijd mogelijk de AGS aan te spreken over de gevaren van de aanwezige gevaarlijke stoffen. De AGS is herkenbaar aan de groene schouderstukken of jas met AGS erop. In sommige regio's draagt de AGS ook een groene helm.

Dierenarts

- Medische zorg (gewonde) dieren.
- Aansturen hoe met de dieren om te gaan.
- Dierwelzijn zoveel mogelijk handhaven.
- Indien dieren getransporteerd moeten worden, besluiten welke dieren we/niet transportwaardig zijn (zelfstandig kunnen lopen, geen open wonden)

Let op!

De dierenarts is de persoon die verantwoordelijk is voor het dierenwelzijn. De dierenarts is dus ook formeel verantwoordelijk hoe bij bijvoorbeeld een gekantelde vrachtwagen pluimvee "vangploegen" met de dieren, met name de gewonde dieren, omgaan.

Media en omstanders

- Indien mogelijk geen handelingen uitvoeren in het zicht van deze personen.

VOORBEREIDING

Als praktijk

- Bij voorkeur in samenspraak met het lokale brandweerkorps een intern protocol maken en oefenen.
 - Bij een intern protocol kun je ook denken aan de vraag of je contactgegevens bekend zijn bij de meldkamer van de brandweer. Via de betreffende veiligheidsregio (waar de brandweer onder valt) kun je dit laten controleren.
 - Een voorlichtingsavond waarbij je onderling kennis maakt en elkaar weet te vinden, is meer dan aan te bevelen.
 - Een van de punten waar je van vooraf als praktijk over na moet denken, is welke methode je gaat kiezen om dieren te doden. Deze verschilt per situatie, diersoort, gewicht, aantal etc. (bijvoorbeeld injectie euthanasaat of kies je voor bedwelmen en verbloeden of pithing? Kun je het bloed na verbloeden opvangen of beter pithing toepassen zodat je geen bloedbad krijgt, maar heeft iedereen dat weleens gedaan? Waarmee en hoe doe je dat?)
 - Brandweer oefent regelmatig en een keer meedraaien op een bedrijf is zo te regelen.
- Wellicht binnen de praktijk een expert aanwijzen, deze persoon is goed bekend met het protocol en is voor de brandweer een bekend gezicht.
- Met enige regelmaat het onderwerp benoemen tijdens bedrijfsbezoeken bij boeren, bewustwording (risico's, ongediertebestrijding, onderhoud, watervoorziening, ...)
- Boerenavonden met brandweer en verzekering.

Als individu

- Vraag je zelf vooral van tevoren af of je de geschikte persoon bent om naar een brand of ongeluk te gaan (ervaring, 1 op 1 relatie).

Materialen ('calamiteitenkit')

- Hygiëne
 - Overalls
 - Overschoenen
 - Handschoenen
 - Afvalbak/-zak
 - Ontsmettingsmiddelen/zeep (bij het bedrijf misschien niet meer toegankelijk)
 - Mondkapjes P3 (asbest)
- Overig --> ...voldoende!
 - Euthanasaat
 - Sedatiematerialen
 - Pijnstillers
 - Spuiten
 - Naalden
 - Schietmasker
 - Patronen / slaghoedjes
 - Mes
 - 'Pithing' materiaal
 - Fixatiematerialen (stropen, halsters)

INZET

Wat te doen als de oproep stalbrand/calamiteit komt?

- Inschatten welke behoefte er is: collega's, middelen, "handjes" (brandweermensen, andere veehouders)?
- Probeer, hoewel er slechts één collega polshoogte gaat nemen na een melding, altijd met 2 personen te gaan (meer dan 2 is over het algemeen niet nodig).
- Schakel de telefoon door naar een collega indien de calamiteit zich voordoet in de dienst. Je kunt geen telefoon aannemen in de hectiek die volgt.
- Tenslotte snel ter plaatse zijn.

Wat wordt er ter plaatse van jou als dierenarts verwacht?

- Auto veilig neerzetten (achteruit inparkeren, niet over slangen rijden en opletten dat bij uitbreiding of komst van meer brandweervoertuigen je auto niet in de weg staat) en op slot!
- Maak contact met de officier van dienst van de brandweer en stel jezelf duidelijk voor.
- De officier van dienst bepaalt, in samenspraak met jou, wat jij gaat doen en wanneer, daarna gewoon professioneel handelen (w.o. juiste hygiënemaatregelen, juiste kleding)
 - Als er geen officier van dienst is, neem dan contact op met de bevelvoerder (herkenbaar aan een rood schouderstuk of hesje).
- De brandweer is verantwoordelijk voor de veiligheid van hulpverleners en van derden en zal zoveel mogelijk zorgen dat jij je werk goed kunt doen. Vraag dus om hulp (ook sjouwen e.d.) en probeer 1 of 2 brandweermensen mee te krijgen die jou begeleiden. Het liefst mensen die ervaring met vee hebben (in landelijk gebied komt het geregeld voor dat er bij de vrijwillige brandweer ook veehouders zitten).
- De dierenarts is verantwoordelijk voor de medische zorg van gewonde dieren, dierwelzijn en bepaling welke dieren wel/niet op transport mogen.
- Probeer in ieder geval een afgeschermd situatie te creëren. De brandweer heeft hiervoor doorgaans materialen/afzetschermen bij zich. Hekken en schermen kunnen altijd door de officier van dienst opgevraagd worden. Erop aandringen om dit te laten komen! Waarom?
 - Om alles af te schermen van media en omstanders. Er worden geen handelingen uitgevoerd onder toezicht van deze mensen.
 - Om de dieren rust te geven, stress te beperken.
 - Om te voorkomen dat dieren kunnen ontsnappen
- Denk in je handelen verder niet teveel aan wat de omgeving ervan vindt (brandweer, politie, burgers, media). Doe wat jou op dat moment het beste lijkt.
- Zorg wel dat je goed luistert naar de wensen van de veehouder. De eigenaar bepaalt namelijk in principe wat er gebeurt, in samenspraak met de dierenarts, en niet alle mensen er omheen. Als er geen eigenaar is, dan ben je zelf verantwoordelijk.
- *Voor hulpverleners is het omgaan met vee geen dagelijkse kost. Wees je hiervan bewust. Het euthanaseren van dieren kan voor deze hulpverleners best schokkend zijn, helemaal als zij net met veel moeite deze dieren uit een brandende schuur hebben gered.*

Prioriteiten

- 1) Veiligheid van personen, inclusief je eigen veiligheid!
 - Ga NOOIT zonder toestemming zonder begeleiding van de brandweer een stal in en blijf uit de rook!
 - Wacht instructies van de officier van dienst of bevelvoerder af (bijvoorbeeld brand "meester")

- o Verder heeft de brandweer speciale kleding en maskers, die wij niet aan mogen (geen cursus voor gehad). Echter de brandweer mag weer geen dieren doden.
 - o Denk aan eventuele bijzondere gevaren, zoals betrokkenheid van asbest, aanwezigheid van gevaarlijke stoffen, etc. Vraag aan de officier van dienst wat veilig en onveilig gebied is (deze kan je evt. doorverwijzen naar de Adviseur Gevaarlijke Stoffen (AGS)). Met de AGS kun je ook overleggen over het evt. gebruik van beschermende middelen zoals een filterbus tegen de gassen die kunnen uitdampen uit geblust materiaal. Hiermee mag wel zonder cursus worden gewerkt.
- 2) Veiligheid dieren
 1. Levend, niet gewond
 2. Levend, gewond
 3. Dood
- Draag eerst zorg voor de levende dieren, probeer zoveel mogelijk dieren levend te houden. Dit door beknelde dieren te laten bevrijden. **Sedeer dieren indien nodig, zeker paarden!** De uitvoering beknelde dieren te bevrijden ligt bij de brandweer. Taak van de dierenarts is om de juiste instructies te geven hoe uit te voeren. Denk aan omgang met dieren (benen, slaan, bijten, etc.) en bekijk welke dieren als eerst bevrijd moeten worden.
 - Bij brand heeft de brandweer vaak de dieren die ze kunnen redden/bevrijden al uit de stal gehaald als jij komt. Ze willen jouw oordeel over verwondingen en levensvatbaarheid, daarnaast een plan voor de opvang en eventuele behandeling van de overige dieren.
 - Water en stroom/elektriciteit mag niet worden afgesloten. De brandweer stelde dit direct voor, maar dat is in het geval van dieren in meerdere stallen géén optie.
 - Verzekeringsman direct betrekken bij beslissingen. Akkoord krijgen voor vergoeding.
 - Mogelijkheden verkennen voor het inzetten van massa-euthanasie in het geval van grote hoeveelheden biggen, kippen etc. door middel van CO2 of stikstofschuim.
 - Als er sprake is van vrijgekomen asbest in een stal waarin nog levende dieren aanwezig zijn, kan instabiliteit van de stal wel een reden zijn om niet naar binnen te gaan, maar de aanwezigheid van stukjes asbest nooit! Laat dieren nooit vanwege de aanwezigheid van stukjes asbest aan hun lot over, ook niet als er toezichthouders van gemeente of inspectie bezwaar maken. Zolang het incident nog niet is afgerond, heeft de OVD van de brandweer de leiding en kan deze ten behoeve van redding activiteiten toestaan die onder normale omstandigheden niet mogen, zoals het betreden van een met asbest vervuild gebied voor redding of hulpverlening. In overleg met de brandweer en voorzien van een wegwerpoveral en P3-filtermasker kunnen stabiele ruimten worden betreden om dieren te redden of te euthanaseren. De brandweer zal in dit geval een schoon en vuil gebied aanmaken en zal iedereen die het vuile gebied verlaat, met water afspoelen.
 - Bij levende dieren dient er vaak (vervangend) vervoer geregeld te worden. Dit kan via het betrokken transportbedrijf of via een ander transportbedrijf geregeld worden.
 - o Ga verder met 1 persoon bij de vrachtwagen staan en controleer alle dieren die op transport gaan. Deze moeten (indien ze naar slachthuis worden vervoerd) goed, zelfstandig kunnen lopen en geen open wonden hebben. Bij twijfel niet vervoeren!
 - o Laat een persoon het aantal dieren tellen die de wagen opgaan (bv politie).
 - Als alle transportwaardige levende dieren weg zijn, bekijken wat te doen met de gewonde dieren. Als ze niet vervoerd kunnen worden, is euthanasie vaak de enige optie. Tel ook het daadwerkelijke aantal dieren dat geëuthanaseerd wordt.
 - Met betrekking tot euthanasie beschrijft de wet dat een dier mag worden gedood 1) ter beëindiging of voorkoming van onmiddellijk gevaar voor mens of dier, 2) als een dierenarts heeft vastgesteld dat doden in het belang van het dier is en 3) ter beëindiging van ondraaglijk lijden van het dier.
 - Indien er een indicatie is voor het aantal dode dieren, bel Rendac (+31-0499-364500). Doorgeven locatie + geschatte aantal dode dieren en wacht tot dat Rendac alle dode dieren heeft verwijderd.
 - Wanneer je dieren met brandwonden of rookschade niet euthanaseert, bedenk dan meteen wat het plan wordt met deze dieren. Open wonden en gebroken poten mogen niet op transport en dieren met open brandwonden en breuken kunnen dan ook beter ter plaatse worden gedood in plaats van ze zonder nadenken op transport te zetten naar een slacht huis waarbij de transporteur in overtreding is. Dieren met rookschade kunnen wellicht elders opgevangen worden en in een later traject geslacht worden.

- Behandel de dieren die het nodig hebben met een pijnstiller. Zoveel mogelijk dieren laten behandelen i.v.m. ondraaglijk lijden te voorkomen en vervolgschade te beperken.

En verder nog...

- Documenteer zo veel mogelijk: welke dieren zijn geëuthanaseerd, welke dieren zijn behandeld en met wat,
- Vraag aan de politie alle informatie die je nodig hebt i.v.m. facturering en verzekeringen (vervoersbedrijf, persoon die gebeld heeft om te komen, ...)
- Geef ook je eigen gegevens door.

Wat kun je van anderen verwachten (brandweer, politie, etc.)?

- Ieder zijn eigen taak, naast bestrijding en redding ook mensen die zorgen dat de pers en publiek op afstand gehouden worden
- Woordvoering bij een brand vindt plaats door een voorlichter van de brandweer (in sommige regio's een voorlichter van de politie i.o.m. de brandweer). Bij een ongeval ligt dat bij de politie. Als dierenarts kun je hoogstens wat informatie delen met de voorlichters van de hulpdiensten, maar ga niet zelf met de pers in gesprek.

NAZORG

Wat is belangrijk in de nazorg?

- Aandacht, overzicht en de menselijke maat.
- Geen (!) contact met media, bij brand verwijzen naar de veiligheidsregio (waar de brandweer onderdeel van is), bij ongevallen naar de politie.
- Thuis: vertellen wat er is gebeurd en in geval van verwondingen of als je toch last hebt van ingeademde rook even samen naar een arts. Partner/huisgenoot direct erbij betrekken, dan is praten ook makkelijker.
- Praktijk: de volgende morgen meteen overleg met het hele team. Iedereen moet dezelfde kennis hebben als de persoon die erbij geweest is. Ook alle assistentes moeten op de hoogte zijn en duidelijke instructies krijgen over wat te doen wanneer veehouder, verzekering, pers etc. contact zoekt met de praktijk.
- Zorg voor een moment van contact met de boer en de verzekeraar om een plan te bespreken voor de nog levende dieren. Hoe lang geef je dieren de tijd? Hoe lang mag je blijven factureren op de verzekering? Houdt hierbij rekening met de emotie van de veehouder.
- In de eerste week elke dag aanrijden om de dieren of diergroepen te bekijken voor het effect van bijvoorbeeld rookschade, maar ook voeropname.
 - o Bedenk hierbij dat rookschade vaak onzichtbare schade is! Als dieren veel rookgassen/hitte binnen hebben gekregen is de prognose voor groei en productie slecht.
 - o Twijfelgevallen kunnen het beste direct worden geëuthanaseerd.
 - o Vraag bij de brandweer/veehouder ook na welke materialen er zijn opgebrand. Dan kun je mogelijk een nog betere schatting maken van het effect van giftige stoffen die in fijnstof de longen in gaan.
- Als de stal onbruikbaar is geworden, waar kunnen de dieren dan heen? Noodstal – slachten – euthanasie. Niet boer met probleem opzadelen. Doorpakken.
- Verder samen met de brandweer evalueren en afspreken hoe verder. Evaluatie brandweer mag je bijwonen en je kunt altijd vragen om bij de volgende evaluatie te zijn, wanneer onderzoeken naar de mogelijke oorzaak van de brand bekend zijn. Het is vaak verhelderend als de situatie van alle kanten belicht wordt. Wel alle acties n.a.v. de evaluatie opvolgen!
 - o Bij evaluaties zijn de betrokken boer en dierenarts vaak niet aanwezig. De insteek is vooral dat de hulpverleners met elkaar nog eens napraten en kijken wat er van het incident geleerd kan worden. Ook kan het zijn dat een incident waarbij veel dieren om het leven komen ook voor de hulpverleners bijzonder naar kan zijn. Bij beide soorten gesprekken is er een absolute meerwaarde als de betrokken dierenarts ook aanwezig is om toelichting over zijn of haar werk te geven.
- Geen stoere verhalen naar anderen, die er niet bij waren. Denk aan verzekering en privacy boer.
- Let tenslotte altijd op professioneel gedrag; tegenwoordig staat er snel iets op social media.